

ORTADOĞU ÜLKELERİNİN ENERJİ KAYNAKLARI VE BU KAYNAKLARDAN ELDE EDİLEN GELİRİN KAMU HARCAMALARI İÇİNDEKİ YAPISI

Yrd. Doç. Dr. Kamil USLU*
Fusun ÇELEBİ**
Kezban TALAK EYÜBOĞLU***

Özet

Bu çalışmada, Dünyadaki enerji kaynaklarının dağılımı ile Ortadoğu Bölgesinde seçilmiş olan ülkelerin (Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Katar, İran ve Irak) mevcut rezervleri, üretim miktarları, ham petrol gelirleri enerji yatırım ihtiyacı ve enerji kaynaklarından elde edilen gelirlerinin kamu harcamaları içerisindeki yapısı belirtilecektir.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Ortadoğu, Gelir, Harcama, Petrol, Doğalgaz

Abstract

In this article, it will be shown energy resources in the world with, which was selected in the Middle East countries's (Kuwait, Saudi Arabia, United Arap Emirates, İran, Iraq, and Qatar) existing reserves, production quantities, crude petrol revenues, energy investment necessity and in structure of goverment expenditures revenues's which is yield from energy resources

Keywords: Energy, Middle East, Revenue, Expenditure, Oil, Natural Gas

1. Giriş

Ülkelerin ekonomik gelişmelerini sağlayan en önemli etkenlerden biri sahip oldukları enerji kaynaklarıdır. 18. yüzyılın ortalarından 19. Yüzyılın sonlarına kadar devam eden sanayi devrimi ile beraber ülkelerin sanayilerinin itici gücünün enerji olduğu ortaya çıkmıştır. 1973 Arap İsrail savaşı sonrasında OPEC'in petrol kısıtlamasına giderek fiyatları

* Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Öğretim Üyesi.

** Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu İktisadi Bölümü Doktora öğrencisi.

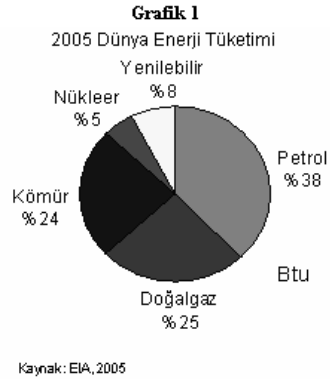
*** Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu İktisadi Bölümü Doktora Öğrencisi ve Yeditepe Üniversitesi Almanca Okutmanı.

yükseltmesi ve bunun sonucu olarak ülkelerin sanayilerinin olumsuz etkilenmesi 20.yüzyılda da enerjinin önemini sürdürdüğünü göstermektedir. Nüfusun artması ve hızlı kentleşme ile beraber 21.yy'da enerjiye olan talep artacaktır. Dolayısıyla ülkeler, artan talebi karşılayabilmek için enerji taşıma yollarının ve ticaretinin yoğunlaştığı alanları kendi kontrolleri altına almaya çalışacaklardır. Bu durum ise küresel bazda çatışmaların yoğunlaşmasına neden olacaktır. Ortadoğu bölgesi, dünya petrol rezervlerinin %60'ına, doğalgaz rezervlerinin ise %41'ne sahiptir. Bugün dünyadaki enerji üretiminin yaklaşık olarak %40'ını tüketen gelişmiş ülkeler enerji ihtiyaçlarının büyük bir kısmını Ortadoğu'da bulunan ülkelere sağlayabilmektedir. Ayrıca Çin, Hindistan gibi gelişmekte olan ülkeler de enerji ihtiyaçlarının yaklaşık % 12'sini bu bölgeden karşılamaktadır. Ancak, petrolün 41 yıl, doğalgazın ise 67 yıl sonra tükenecek olması, enerji bağımlılığının azaltılması gibi etkenlerden dolayı hem gelişmekte olan ülkeler hem de gelişmiş ülkeler alternatif enerji kaynaklarına yönelmektedirler. Bunun dışında su, rüzgâr, güneş gibi yenilenebilen enerji kaynaklarından üretim yapılarak kömür, petrol, doğalgazın çevreye verdiği zararlar da azaltılabilmektedir.

Bu çalışmamızda dünya enerji kaynakları içerisinde yer alan iki fosil yakıt (petrol ve doğalgaz) üzerinde durulacak, seçilen Ortadoğu ülkelerinin de (Kuveyt, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, İran ve Irak) bu kaynakların dağılımı, üretim miktarları ve ihracatı incelenmeye çalışılacaktır. Ayrıca petrol ve doğalgazdan elde ettikleri gelirlerin kamu (eğitim, sağlık, savunma... vb.) harcamaları içindeki yapısı da belirtilecektir.

2. Dünya Enerji Kaynakları

Enerji kaynaklarının tasnifi yapıldığında, dünya enerji kaynakları içinde birincil olarak yenilenemeyen enerji kaynakları önemli paya sahiptir. Bu kaynaklara fosil kaynakları da denilmekte ve çeşitleri olarak kömür, petrol ve doğalgazdır.¹ İkincil kaynaklar ise yenilenebilen enerji türleridir. Özellikle; Su, Nükleer enerji, Jeo-Termal, Rüzgâr, Biyomas, Deniz-Dalga² ve hidrojen enerjisi bunların çeşitleridir. OPEC'in ve IEA'nın verilerine göre; Global enerji ihtiyacının yüzde 38'i petrolden karşılanıyor. Tahmini olarak 83 milyon varillik bir tüketimdir. Doğalgaz yüzde 25 ve kömürde yüzde 24 paya sahip olduğu ve fosil yakıtların toplam enerji ihtiyacının yüzde sekseninden fazlasını karşılamaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları Dünya tüketimin sadece yüzde 13'lük kısmını karşılamaktadır (**Grafik 1**). Özellikle birincil enerji kaynaklarının sektörel tüketimi dağılımında; *Petrolün yüzde 60'ının Ulaşım alanında, Gazın yüzde 45'inin Sanayide, Kömürün de yüzde 76'sının da Sanayi sektöründe* kullanıldığı görülmektedir.³ Dünyanın fosil yakıt bağımlılığının, 2050'lere kadar artarak sürmesi

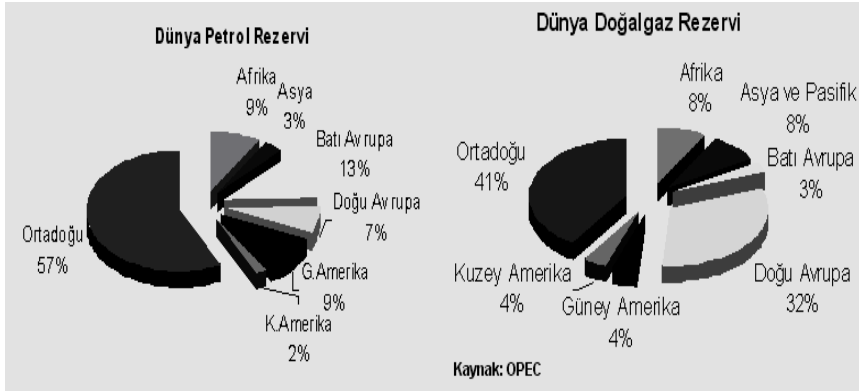
¹ Kamil Uslu, **Avrupa Birliği'nde Enerji ve Politikalar**, Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi, Yıl 2004, Cilt Cilt XIX, Sayı 1, İstanbul, 2004, s.155

² Uslu, a.g.e., s.156

³http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2006/02/060215_energy_demand.shtml (01.12.2006)

bekleniyor. Uluslar arası ekonomide ve siyasette ağırlığı olan iki enerji kaynağı, Petrol ve doğalgazdır. Özellikle petrol üzerinde, ülkeler arasında ki rekabet giderek sertleşmekte, çünkü bütün ülkeler, ihtiyaç duydukları enerji kaynaklarının, makul fiyatlarla ve kesintisiz teminini bir güvenlik sorunu sayıyor. Dünya enerji arz sistemi, ulusal ve uluslararası güvenlik duydukları enerji kaynaklarının, makul güvenlik sorunu sayıyor. Dünya enerji arz sistemi, ulusal ve uluslararası güvenlik riskleri sunuyor.⁴

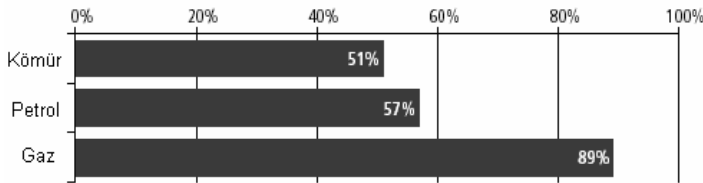
Grafik 2

Dünya petrol rezervi 1 trilyon varilden fazla, dünya doğalgaz rezervi ise 180 trilyon m³'tür.⁵ Dünya fosil kaynakları rezervlerinin bölgesel dağılımına bakıldığında, Ortadoğu bölgesi her iki enerji kaynağının da büyük çoğunluğuna sahiptir (**Grafik 2**). Gelişmiş ülkeler ise enerji kaynaklarının sadece 1/7'sine sahip olmaları sonucunda, hem bölgesel hem de dünya genelinde çatışmalara, gruplaşmalara ve hatta savaşlara neden olmaktadır. Özellikle Ortadoğulu ülkelerin çoğunluğunu oluşturduğu OPEC ile 20. yy ikinci yarısından itibaren, enerji kaynaklarına sahip olanlar bunu gelişmiş ülkelere karşı silah olarak kullanmaya başlamışlardır.

Grafik 3

Dünya Enerji Talebindeki Tahmini Büyüme 2002-2030

Kaynak: IEA, 2004

⁴ TÜBİTAK, Vizyon 2023 Teknoloji Öngörü Projesi Enerji ve Doğal Kaynaklar Paneli Raporu, Şubat 2004 derlenmiştir.

⁵ OPEC, www.opec.org, (14.03.2007)

Uluslararası Enerji Ajansı 'World Energy Outlook-Dünya Enerjisinin Geleceği'nde yapılan projeksiyonlarda, gelecekte enerji sağlamada yine petrol etkili olsa da doğalgazda önemli bir paya sahip olacağı yönünde tahminlerde bulunulmakta (**Grafik 3**). Hızla yükselen dünya nüfusu, ülkelerin hızlı şekilde artan gelişmişlik düzeyi, şu an için kullanılan fosil yakıtlara olan bağımlılığı 2030'lara, *yılda yüzde 1,7 oranında artırarak toplamda yüzde 50'lik artışla*⁶ daha da önemli bir konuma getireceğini göstermektedir. Fosil kaynakları, şuan ki enerji ihtiyacının büyük bir çoğunluğunu karşılamakta ancak çevresel nedenlerden dolayı 2030'lu yıllarda ki yüzde 50'lik enerji artışı içinde bu kaynak çeşitleri içinde farklılıklar olacağı tahmin edilmektedir. Özellikle fosil yakıtlar içinde çevreye en az zararı olan gazın maliyetlerinin düşük olması, rahat ulaşım imkânının olması ve beklenen yatırımlar sonucunda fosil kaynaklarının tüketimi içinde en büyük artış oranına sahip olsa da yinede petrolün payına ulaşamayacağı tahmin edilmektedir. Sonuç olarak dünya enerji ihtiyacını doğalgaz ile petrolün taşınması muhtemel görünmektedir. IEA'nın diğer bir tahmini ise fosil kaynaklarının gelecekteki ömürleridir. Tahminlere göre en erken bitecek olan(40 yıl); ele geçirilmesi için savaşlar yapılan petroldür. En fazla CO₂ yayan kömürün ise tahmini olarak 160 yıla yakın bir ömrü kalmıştır. Giderek yaygın olarak kullanılması tahmin edilen gazın(67 yıl), tahminden fazla tüketilmesi sonucunda petrol ile aynı sona maruz kalabilme ihtimali bulursa da var olan rezervler üzerinden yapılan tahmin olduğu unutulmamalıdır. Çünkü OPEC, mevcut bulunan kendi petrol rezervlerinin 80 yıla⁷ yakın bir süre sonunda tükeneceğini belirtmektedir. Uluslararası Enerji Ajansı'nın yaptığı ve önümüzdeki 15–20 yıllık süreçte, enerji alanında dünyadaki olası gelişmelerin özelde Ortadoğu bölgesiyle ilgili olan kısımları, şöyle sıralanabilir;

- İran Körfezi, 2020'de de dünyanın *en önemli ve kilit arz merkezi* olacaktır. Asya açısından Körfez'in önemi daha da artacak, Avrupa açısından ise mevcut önemi devam edecektir. Fosil yakıtlar, bugün olduğu gibi (yüzde 86), 2020'de de, dünya genel enerji tüketiminde belirleyici oranını (yüzde 88) koruyacaktır.
- Fosil yakıtlar içinde petrol, genel enerji kullanımında ve özellikle ulaştırma sektöründeki başta gelen konumunu, kömür ise elektrik üretimindeki merkezî yerini koruyacaktır. Buna karşın doğal gaz, çeşitli özellikleri nedeniyle gerek miktar, gerek genel yüzde içindeki yeri itibarıyla, önemli artış gösterecektir.
- Önemli oranda artması beklenen petrol ve doğal gaz talebine karşın, gerek rezervler, gerek üretim açısından bu kaynakların arzında bir sorun olmayacağı tahmin edilmektedir. *Sorun, yatırım gereksiniminden kaynaklanacaktır.*
- Doğal gaza giderek artan talep, özellikle de enerji üretimi dikkate alındığında, yeni jeopolitik gelişmelere ve uluslararası planda yeni bağımlılık ve saflaşmalara yol açabilecektir.⁸

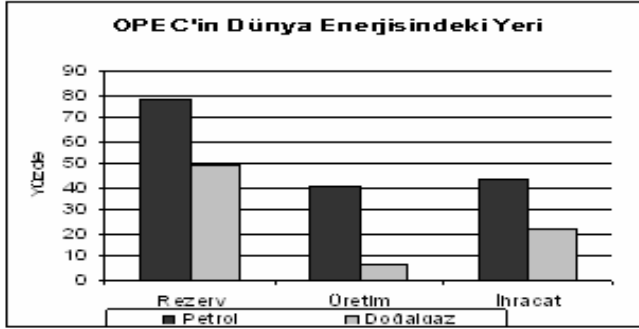
⁶ IEA, **World Energy Outlook**, 2006

⁷ OPEC, Is the world running out of oil?

<http://www.opec.org/library/FAQs/PetrolIndustry/q7.htm> (14,03,2007)

⁸ Necdet Pamir, **Enerji Politikalar ve Küresel Gelişmeler**, Stratejik Analiz, Cilt 6, sayı 68, Ankara, Aralık 2005, ss. 71-72

Grafik 4

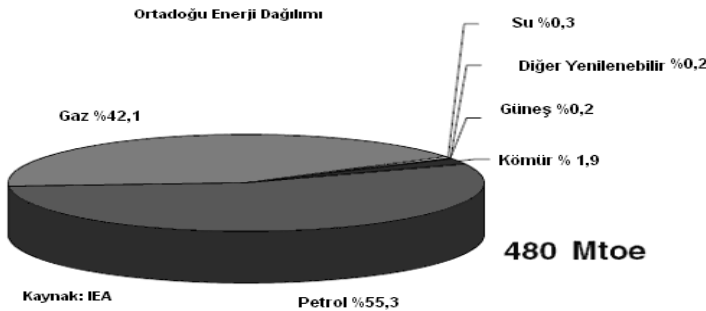
Kaynak: OPEC

Ortadoğu bölgesinin enerji rezervlerine şimdi ve gelecekte tüm dünya ülkeleri muhtaç durumdadır. Dünya siyasetine ve ekonomilerine egemen olan ülkeler bu kaynaklar üzerinde siyasi ve askeri baskılar sonucunda kendi geleceklerinin güvenliklerini sağlamaya çalışmaktadırlar. Özellikle, Ortadoğu bölgesinde ki Arap ülkeleri, Batılı ülkeler tarafından enerji kaynaklarının sömürüldüğü düşüncesi ile birlik oluşturulması amacıyla dünyanın diğer petrol üreticileri ile 1960 tarihinde OPEC'i resmen kurmuşlardır. Kurucu üyeleri; *Suudi Arabistan*, *İran*, *Kuveyt*, *Irak* ve *Venezuela*'dır. Kurula sonradan *Katar* (1961), *Libya* (1962), *Endonezya* (1962), *Birleşik Arap Emirlikleri* (1967), *Cezayir* (1969), *Nijerya* (1971) ve *Gabon* (1975) katılmışlardır. Dünyada enerji ihtiyacının yüzde 60'ını sağlayan petrol ve doğalgazın; OPEC tüm dünya rezervi içinde; petrol'ün yaklaşık yüzde 80'ini, doğalgazın ise yüzde 50'sine sahiptir. OPEC, Üretim açısından petrolde yüzde 40'luk, doğalgazda ise yüzde 6-7'lik bir paya sahiptir. Dünya genelindeki petrol ihracatının yüzde 40'tan fazlasını, doğalgazda ise yüzde 20'sinden fazlasına sahiptir (Grafik 4). Görüldüğü gibi OPEC kendini bir kartel kuruluşu kabul etmese de rakamlar sonucunda dünya genelindeki enerji fiyatlarını belirleyebilecek en büyük tekele sahip konumdadırlar. OPEC'in içinde yüzde 60'dan fazlasını Ortadoğulu Arap ülkeleri sağlamaktadır.

3. Ortadoğu Enerji Kaynakları

Ortadoğu bölgesinin tanımında birçok farklılıklar bulunsa da en temel olarak Arap yarım adasını ve İran körfezinde ki ülkelerin bütünü kabul edilmektedir.

Grafik 5

Ülke sayısı bir düzine olsa da, enerji açısından dünya çapında öneme sahip ülkeler ise; *Birleşik Arap Emirlikleri*, *Irak*, *İran*, *Katar*, *Kuveyt* ve *Suudi Arabistan* oluşturmaktadır. Ortadoğu bölgesi jeolojik ve coğrafi şartlardan

dolayı, yeraltında fosil yakıtları en fazla bulunan bölge olmasına ilaveten güneş alma açısı ile iklimsel özelliklerden dolayı su yönünden fakir ancak yenilenebilir enerji kaynağı olan solar yönünden zengin bir bölgedir. Özellikle enerji elde edilme şekillerine bakıldığında, ülkeler arasında oransal farklılık bulunsa da açıkça görülen; kömürün, suyun ve yenilenebilir kaynakların önemi yok derece kadar az olduğudur (**Tablo 1, Grafik 5**). Kömürün jeolojik nedenlerden olmaması doğal karşılanırsa da yenilenebilir enerji olan güneşten çok az yararlanılması, petrol ve doğalgazın çok yüksek miktarlarda olmasından ve güneş enerjisi için yatırım gerekliliğinden dolayı olduğu kabul edilebilir.

Tablo 1: Ortadoğu Ülkelerinin Toplam Enerji Üretiminin Kaynaksal dağılımı (%)

	Petrol	Doğalgaz	Kömür	Su	Yenilenebilir	Enerji(ktoe)
Arabistan	61,8	38,2	0	0	0	140,413
İran	49,5	48,6	0,6	0,6	0,5	145,835
Irak	92,6	7,2	0	0,1	0,1	29,748
Kuveyt	66,9	33,1	0	0	0	25,116
B.A.E	28,7	71,3	0	0	0	43,813
Katar	21,7	78,3	0	0	0	18,061

Kaynak: IEA 2004 verilerinden derlenmiştir.

Ülkeler açısından bakıldığında, S.Arabistan ile Kuveyt, katar ile B.A.E benzer yapıda, İran daha çok eşit bir dağılım içinde görülürken, Irak'ın bütün enerji ihtiyacını petrole bağlaması özellikle son 30 yıldır sürekli savaş, ambargo ve son dönemde ki işgalden dolayı yatırımların yapılamadığının göstergesidir. Dünya enerji rezervinin yaklaşık yüzde 60 sahip olan bölgedeki ülkeler içinde hem dünya sıralamasında hem de bölge sıralamasında S.Arabistan birinci sıradadır. İran, bölgesel açıdan petrol ve doğalgazda ikinci en büyük paya sahip ülkedir (**Tablo 2**). Özellikle bölgede dikkati çeken, çok küçük bir yüz ölçümüne sahip olan Katar'ın dünya doğalgaz rezervi açısından öneminin büyük olması ve dünyada Rusya'dan sonra ki en büyük rezervi⁹ olmasıdır.

Tablo 2: Ortadoğu Ülkelerinin Enerji Kaynaklarının Rezervleri

	S.Arabistan	İran	Irak	Kuveyt	B.A.E	Katar
Petrol (milyon v)	264,211	136,27	115	101,5	97,8	15,207
Doğalgaz (billion)	6,9	25,783	3,17	1,58	6,06	27,58

Kaynak: OPEC, Statistic 2005 ve EIA IEO 2006'dan derlenmiştir.

Ülkeler büyük rezervler sahip olabilirler ancak bunların ülkeye artı değer olarak sunulamazsa hiçbir kıymeti bulunmaz. Ortadoğu bölgesinde ilk petrolü bölgenin dışından gelenler yani batılılar sağlamıştır. Uzun süre bu kaynakları egemenliklerinde tutmuşlar ancak 1960 yıllardan sonra bu etkinin şekli değişmiştir. Ancak her ülkenin tarihsel ve siyasi yapısında farklılıklar oluşması sonucunda üretim teknikleri de bunlara paralel şekilde artmıştır.

⁹ CIA, Qatar Factbook, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/qa.html> (15.03.2007)

Tablo 3: Ortadoğu Bölgesinde Enerji Kaynaklarının Üretim Miktarları

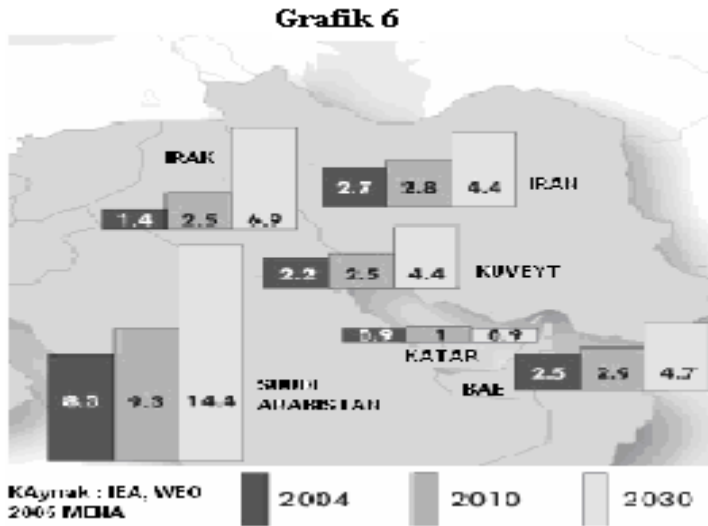
	S.Arabistan	İran	İrak	Kuveyt	B.A.E	Katar
Petrol (1,000 v/g)	9,35	4,09	2,13	2,58	2,54	766
Doğalgaz (c um)	71,24	43,5	2,65	12,2	46,6	94,55

Kaynak: OPEC, Statistic 2005 ve EIA IEO 2006'dan derlenmiştir

Özellikle Körfez ülkeleri ile S.Arabistan'da üretim tekniklerinin artmasını Amerikalı petrol şirketleri sağlarken, Irak ve İran'da yaşadıkları diktatörlük ya da devrimler ile birlikte uygulanan ambargolar sonucunda üretim miktarı kapasitelerine göre hep düşük kalmıştır (Tablo 3).

IEA'nın Ortadoğu bölgesinde önemli petrol üreticilerinin 30 yıllık süreçte ne kadar üretim artışında bulunacakları hakkındaki projeksiyonunda; Irak'a önemli bir yer ayırmış ve gelecekte yapılan yatırımlar sonucunda en fazla artışı sağlayacak ülke olarak görmektedir. Üretimini artıramayacağı düşünülen Katar ise daha çok ağırlığı gaz alanına vermesinden ve rezervinin kısıtlı olmasından kaynaklanacağı tahmin edilmektedir

(Grafik 6).

Ortadoğu ülkeleri ürettiklerinin ne kadarını ihraç ettiklerini göstermemiz belli bir miktarda o ülkenin gelişmişliğini, sanayisinin isteğini ve halkın tüketimini gösterebilmektedir. Özellikle üretim ile ihracat arasında önemli bir farklılık doğalgazda gerçekleşmektedir. Sadece Katar ¼ yakını ihraç etmekte ve İran'da 1/10 ihraç etmekte; diğer ülkeler ve İran, Katar iç piyasada ya da enerji üretiminde doğalgazı kullanmaktadırlar. Özellikle petrolde ise günlük 1–2,1 milyon varillik tüketim yapılmaktadır. Ülkenin gelişmişliğine göre değiştiği ortadadır. Türkiye'nin günde 800 bin varil tükettiği düşünüldüğünde, özellikle nüfusu az olan S.Arabistan'ın tüketimi son dönemde artan altyapı ve bireysel tüketime ait olduğu bunlar içinde enerji ihtiyacının büyük kısmının petrolden sağlandığı unutulmamalıdır.

Tablo 4: Ortadoğu Ülkelerinin Enerji Kaynaklarının İhracı

	S.Arabistan	İran	Irak	Kuveyt	B.A.E	Katar
H.Petrol(1,000 v/g)	7,21	2,41	1,48	1,65	2,19	677
Doğalgaz(m cu m)	0	4,375	0	0	7,5	27,6

Kaynak: OPEC, Statistic 2005 derlenmiştir.

Üsteki tablodan da anlaşıldığı üzere; Ortadoğulu ülkeler gelirlerinin büyük kısmını petrolden, ihtiyaçlarını ise doğalgazdan karşılamaktadırlar. Eğer gelir petrolden sağlanıyorsa, petrolün fiyatının son yarım yüzyıldaki seyrine bakılması gerekmektedir. 1950–1970 aralığında sadece 2 \$ iken, 74 Arap-İsrail krizi ve ardından 1979 küresel stagflasyon eşliğinde 32 \$ eşğine varmıştı. Sürekli dalgalanmalar göstererek 10–25 \$ bandında 2000’li yıllara gelmiştir. 2000 yılından itibaren ise küresel gelişmeler, spekülasyonlar, Irak işgali ve yaşanan olumsuz hava şartlarının etkileriyle birlikte 60 \$ civarlarında kalmıştır. Buna OPEC üreticilerinin üretimlerini artırmama ve diğer büyük petrol ihracatçısı Gazprom’un günlük 400.000 varillik üretim kısması sonucunda etkilenen Çin ve ABD talepleriyle beraber fiyatlarda sürekli artışlar görülmüştür. (Tablo 4–5)

Tablo 5: Ham Petrol fiyat gelişimi(\$/ v)

Yıl	Fiyat	Yıl	Fiyat
1946–1970	1,67–2,00	1999	16,55
1974	10,73	2000	27,6
1980	25,64	2004	36,05
1982	32,38	2005	50,64
1986	13,53	2006	58,3
1990	25,26	2007/01	46,53
1998	11,28	2007/02	51,36

Kaynak: OPEC verilerinden derlenmiştir.

Petrol fiyatların artması sonucunda, petrol ihraç eden ülkeler beklemedikleri bir gelirle karşılaşmış, böylece borçlarını ödeyerek yeni yatırımlara yönelmişlerdir. En büyük ihracatçı olan Suudi Arabistan’ın 2005 yılındaki ihracat geliri 165 milyar dolara çıkmış 2006 sonu tahmini olarak 180 milyar doları aşması beklenmektedir. Katar hariç diğer ülkelerin gelirleri 30–50 milyar dolar arasında değişmektedir (Tablo 6). S.Arabistan’ın gelirinin ne kadar büyük olduğu bu açıdan bakılınca daha rahat anlaşılmaktadır. Bu elde edilen gelirler altyapı, güvenlik (silahlanma) ve son dönemde popülerliğini kaybetmeye başlasa da petro dolar olarak finans piyasalarında dolaşmaktadır. Ancak 2003 yılından itibaren OPEC’in dolar ile birlikte Euro kullanma isteği ABD’lilerde büyük telaşa sebebiyet vermiştir. Çünkü doların tüm dünyada rezerv para olmasını bir nebze OPEC sağladığını düşünmektedirler.¹⁰ Müslüman ülkeler ve özellikle Arap ülkeleri için bir dönüm tarihi olan 11 Eylül 2001 sonrasında, petrol ihracatçıları daha çok diğer ülkelerdeki gayrimenkullere yatırım yapmaları da dünyada tüm gayrimenkullerin fiyatlarının artmasına neden olmuştur.

¹⁰ William R.CLARK, Petrodolar Welfare, Oil, Iraq and The Future Of The Dolar, New Society Publishers, Gabiola Island, Canada, ss.115-119

Tablo 6: Ortadoğu Ülkelerinin Ham Petrol Gelirleri (milyon \$)

	S.Arabistan	İran	Irak	Kuveyt	B.A.E	Katar
Gelir	165,7	48,2	30,1	42,6	49,7	18,7
Sattığı Bölge	Amerika	Asya	ABD	Asya	Asya	Asya

Kaynak: OPEC, Statistic 2005 derlenmiştir.

Özellikle petrol satılan ülkeler gelişmiş Asya, Amerika ve Batı Avrupa ülkeleridir. Asya içinde Japonya, Hindistan ve Çin; Amerika kıtasında Kanada, ABD ve Brezilya, Avrupa’da ise Almanya ve İtalya ağırlıkta bulunmaktadır.

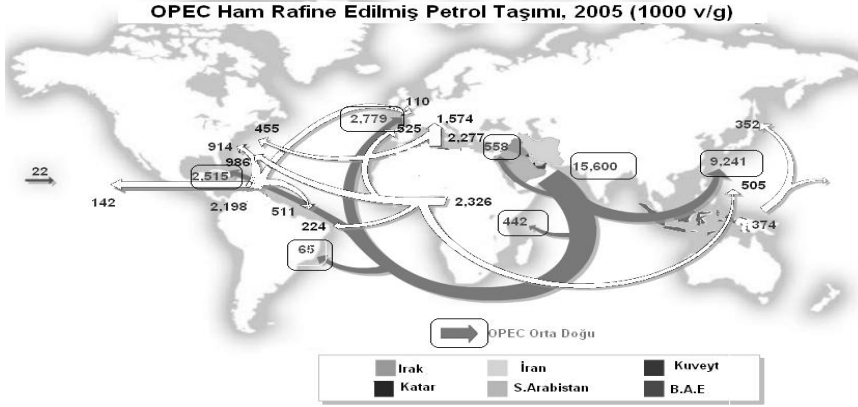
Tablo 7: Ortadoğu Ülkelerinin Önemli Göstergeleri

	S.Arabistan	İran	Irak	Kuveyt	B.A.E	Katar
GSMH (\$)	12,931	2,863	1,063	27,028	29,367	45,937
Nüfus (1,000)	23,956	68,601	28,832	2,765	4,502	824

Kaynak: CIA, OPEC verilerinden derlenmiştir.

Elde edilen gelirin ülke içinde dağılımı konusunda tamamıyla göstermese de, bir miktar doğruluğunu kabul edersek; S.Arabistan 23 milyonluk nüfusunda kişi başına geliri 12 bin olsa da 7,5 milyon kişi çalışmakta ve işsizlik oranı %13 (resmi) gayri resmi olarak ise % 25 varmıştır. Ülkede verginin düşük olduğu ve sosyal yardımlar düşünüldüğünde yaşam standardı gerçeği yaklaşık olarak yansıttığı söylenebilir (**Tablo 7**). Körfez ülkelerinde yüksek gelir görülse de; özellikle nüfusların azlığı buna ilaveten ülkede yaşayanların büyük çoğunluğunun Asya kökenli(Pakistan, Hindistan ve Çin) olduğuna dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu ülkelerin demokratik değil belli bir ailenin yani krallık ya da emirlik olmaları, petrolün asıl sahibinin halkın değil Kral’ın veya Emir’in mülkü olduğu anlamına gelmektedir.

Grafik 7

Kaynak: OPEC

Tablo 8: Ortadoğu Enerji Taşıma Yolları

	S.Arabistan	İran	Irak	Kuweyt	B.A.E	Katar	
Ham petrol boru hattı	4356	3211	4658	106	307	219	mil
Doğalgaz boru hattı	0	4873	106	122	472	362	mil
Tanker	74	136	29	113	42	24	adet

Kaynak: OPEC, Statistic 2005 derlenmiştir.

Bölge içinde en büyük altyapı İran'a ait, Körfez ülkeleri komşu ülkelerle aynı ürünü ihraç etmelerinden dolayı Asya'ya deniz yoluyla ulaşmaktadırlar. Haritada görüleceği üzere en büyük ihraç yakın bölgelere ön Asya tabir edilen bölgeye yapılmaktadır. (Tablo 8, Grafik 7) Ortadoğu bölgesinde, sahip olunan rezervlerin üretiminde en büyük engel sahip olunan altyapının eski olmasıdır. Sürekli olarak teknolojinin yenilenmesi gerekmektedir. Ancak bu yenileme önceden petrol fiyatının düşük olduğu dönemlerde zor iken son 5 yıllık dönemde artan gelir sayesinde 30 yıllık dönemde yapılması gereken yatırımlarla ilgili WEO 2005 araştırması aşağıdaki **Tablo 9'da** gösterilmektedir.

Tablo 9: 2004–2030 Ortadoğu Ülkelerinin Enerji Yatırım İhtiyacı(milyar \$)

	Petrol	Gaz	Elektrik
Arabistan	170–175	50–55	110–115
İran	75–80	80–90	90–100
Irak	60–70	15–20	40–45
Kuweyt	60–70	15–20	25–30
B.A.E	55–60	45–50	35–40
Katar	55–60	100–110	15–20

Kaynak: WEO 2005 MENA verilerinden derlenmiştir.

Suudi Arabistan ile İran artan nüfusları ve gelişimle beraber ihtiyaçları olacak elektrik için büyük yatırımlarda bulunmaları gerekecek, Katar'ın gaz piyasasına tamamen entegre olabilmek için Katar projesi ile büyük yatırımları düşünmektedir. Diğer petrol üreticileri normal oranda en az 50 milyar dolarlık yatırım yapma zorunlulukları var ki en eski teknolojiyi İran ve Irak kullanmaktadır. Bunun nedeni temelde 79 devriminden sonra İran-İrak arasında yaşanan sekiz yıl savaşları ve saha sonra her iki ülkenin uluslararası toplumdan soyutlama politikaları etkilidir (**Tablo 9**). Ortadoğu ülkeleri dünya enerji kaynaklarının temel iki maddesinin yarısından fazlasına sahip olmalarına rağmen, toplam üretimin yarısını bile karşılayamamaktadırlar. Şuan ki enerji fiyatlarının artışında talebin karşısında arzın yetme tehlikesine ilaveten 2030'lu yıllarda en tehlikeli durum olarak bu bölge ülkelerinin yatırımlarında sorun çıkması sonucunda üretimin talebi karşılayamaz duruma gelmesidir. Önemli olan elde ettikleri yüksek gelirleri, gelecekte de devam ettirebilmeleri için altyapı yatırımlarına aktarmalarıdır. Ancak bölgenin stratejik yapısı, çatışma olgusunun sürekli varlığı ve son dönemlerde işgale varan baskı ve saldırılar, petrolden elde edilen geliri savunmaya harcamaya itmektedir.

4. ORTADOĞU ÜLKELERİNİN KAMU GELİRLERİ VE HARCAMALARI

Aşağıda seçmiş olduğumuz Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, İran ve Irak ülkelerinin kamu gelirleri ve harcamaları ayrı ayrı incelenmeye çalışılacaktır.

4.1. Suudi Arabistan'ın Kamu Gelirleri ve Harcamaları

Suudi Arabistan'ın kamu gelir ve harcamaları aşağıdaki **Tablo 10**'da gösterilmiştir. Yıllık bütçe projeksiyonlarına baktığımızda elde edilen kamu gelirinin %82'sinin petrolden sağlandığı ve bunun 2006 yılı itibarıyla 390 milyon Riyale (yaklaşık 104 milyon dolara) ulaşmıştır. Bütçede yapılan kamu harcamalarını incelediğimizde savunma harcamaları toplam harcamaların 1999 yılı itibarıyla %41.63'ünü oluştururken, 2001 yılında düşüş göstererek %36.67 olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılı beraber dalgalı bir seyir izleyen savunma harcamaları, 2006 yılında toplam harcamaların %33.06'sını oluşturmuştur. Suudi Arabistan'ın insan kaynaklarına yaptığı harcamaların toplam harcamalar içindeki payı 2000 yılına kadar artış görülmesine karşın, 2001 yılından itibaren düşmeye başlamış ve 2004 yılından itibaren tekrar artışa geçerek 2006 yılında %26,1'e ulaşmıştır.

Tablo 10: Devletin Yıllık Bütçe Projeksiyonları (Sektörler İtibari ile)

Sektör	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	milyar Riyal
A.Gelirler:	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
Petrol Gelirleri	137	76	118	169	97	110	145	220	320	
Diğer Gelirler	41	45	39	46	60	60	55	60	70	
Toplam	178	121	157	215	157	170	200	280	390	
Toplam Gelir/Petrol Geliri (%)	80	63	75	79	62	65	72	79	82	
B: Harcamalar										

İnsan Kaynakları Gelişimi	45	43	49	53	47	50	56	70	87
Sağlık ve Sosyal Gelişim	16	15	16	18	19	17	18	23	27
Savunma ve Güvenlik	78	69	75	79	69	70	78	95	111
Diğer Harcamalar	56	38	44	65	67	72	78	92	110
Toplam	196	165	185	215	202	209	230	280	335
Açık/Fazlalık(Tahmin edilen)	-18.	-44	-28	0	-45	-39	-30	0	-55
Toplam Harcama Savunma ve Güvenlik Harcamaları %	40	42	40	37	34	34	34	34	33
Toplam Harcama/ İnsan Kaynakları %	23	26	27	25	23	24	24	25	26

Kaynak: www.sama.gov.sa sitesinden derlenmiştir.

4.2. Kuveyt'in Kamu Gelir ve Harcamaları

Kuveyt'in kamu gelirlerinin çoğu petrol gelirlerinden sağlanmaktadır. Bu durumun yıllar itibariyle dağılımı aşağıdaki **Tablo 11**'de gösterilmiştir. Tabloya göre, 2000/2001 yılında petrol gelirleri %69.2, 2002/2003 yılında %75.8 olmuştur. 2006 yılı itibariyle ise petrol geliri %88.2'ye ulaşmıştır. Kuveyt'in elde etmiş olduğu kamu gelirlerinin harcadığı yerlere bakıldığında; 2005/2006 yılında gelirin %36,4'ünün maaş ve ücretlere, %26,5'inin mal ve hizmetlere, %18,9'unun da savunmaya gittiği görülmektedir. Sağlık hizmetlerine ayrılan pay ise hem 2004/2005 yılında hem de 2005/2006 yılında %6.6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 11: Kuveyt'in Yıllar İtibariyle Kamu Gelirleri ve Harcamaları

	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	Başlangıç 2004/05	Bütçe 2005/06
Milyon Kuveyt Dinarı						
Toplam Gelir	8.723	6.630	7.255	7.971	10.579	4.438
Petrol ve Gaz Gelirleri	6.037	4.525	5.499	6.150	8.171	3.914
Diğer	2.686	2.105	1.756	1.821	2.408	524
Toplam Gelir / Petrol Geliri (%)	69.2	68.2	75.8	77.2	77.2	88.2
Toplam Harcama	3.937	4.290	4.318	4.773	5.450	5.901
Savunma	708	780	879	946	1.036	1.117
Eğitim	605	629	649	684	740	788
Sağlık	273	301	315	343	357	387
Genel Kamu Hizmeti	280	355	397	501	647	442
Ekonomik Hizmetler	282	348	388	511	746	821
Diğer	1.789	1.877	1.690	1.788	1.924	2.446
Maaş ve Ücretler %	39.9	38.2	39.6	38.2	35.6	36.4

Savunma %	18.0	18.2	20.4	19.8	19.0	18.9
Sağlık %	6.9	7.0	7.3	7.2	6.6	6.6
Genel Kamu Hizmeti %	7.1	8.3	9.2	10.5	11.9	7.5
Ekonomik Hizmetler %	7.2	8.1	9.0	10.7	13.7	13.9

Kaynak: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2006/cr06133.pdf> sitesinden derlenmiştir

4.3. Katar'ın Kamu Gelir ve Harcamaları

Katar'ın kamu gelir ve harcamaları aşağıdaki **Tablo 12**'de görülmektedir. Katar'da kamu gelirlerinin önemli bir kısmı petrolden elde edilmektedir. Petrol gelirlerinin 2005/2006 yılı toplam gelirleri içindeki payı % 66.7 olmuştur. Kamu harcamalarında, maaşlar ve ücretlerin toplam harcama içindeki payının yıllar itibariyle düştüğü, 2004/2005 yılı itibariyle %21,2 olurken, 2005/2006 itibariyle bu oranın %14.2 olduğu görülmektedir. Kalkınma harcamalarının da cari harcamalarda olduğu artış devam etmiş, 2005/2006 yılı itibariyle 16.141 milyona (yaklaşık olarak 4.5 milyon dolara) ulaşmıştır. Burada savunma harcamaları hariç tutulmuştur.

Tablo 12:Katar'ın Yıllar İtibariyle Gelir ve Harcamaları

Milyon Katar Riyali	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06*
Toplam Gelirler	22.755	29.453	30.716	55.232	61.531
Petrol ve Gaz	15,557	19,059	19,759	36,319	41,069
Diğer Gelirler	7.198	10.394	20.957	18.913	20.462
Toplam Harcama	20,504	23,453	27,016	35,608	46,817
Cari Harcamalar	17,383	18,792	21,771	27.810	30,676
Maaş ve Ücretler	5,706	5,999	6,294	7,538	6,632
Faiz Ödemeleri	2,764	2,236	1,942	1,873	1,415
Mal ve Hizmetler	818	1,672	1,941	1,549	721
Diğerleri	8,095	8,885	11,594	16.850	21,908
Kalkınma Harcamaları	3,121	4,661	5,245	7,798	16,141
Açık veya Fazla (-)	2,251	6.000	3.700	19,624	14,714
Göstergeler (%)					
Petrol Gelirleri /Toplam Gelir	68.4	64.7	64.3	65.8	66.7
Maaş ve Ücretler/ Toplam Harcamalar	27.8	25.6	23.3	21.2	14.2
Açık veya fazla/GSMH	3.5	8.4	4.3	17.0	9.5

Kaynak: <http://www.qcb.gov.qa/Bulletins/2006-Jun.pdf>, * Başlangıç veri

4.4 Birleşik Arap Emirlikleri'nin Kamu Gelir ve Harcamaları

Birleşik Arap Emirlikleri'nde yıllar itibariyle kamu gelirlerinin arttığı, 2006 yılı projeksiyonuna göre de gelirin 216.093 milyon Birleşik Arap Emirlikleri dirhemiine ulaştığı (yaklaşık 59 milyon dolar) bu gelirin de harcamalar açısından ilk sırasını yaklaşık 37 milyon Birleşik Arap Emirlikleri Dirhemi (10.121.000 dolar civarında) ile mal ve hizmet

harcamaları oluşturduğu aşağıdaki **Tablo 13**'de görülmektedir. İkinci sırasında, sübvansiyon ve transferler, üçüncü sırayı ise maaş ve ücretler izlemektedir. Birleşik Arap Emirlikleri'nin federatif devlet yapısı nedeniyle Abu- Dhabi federatif hizmetleri olarak işbölümüne gitmişlerdir. Dolayısıyla çoğunlukla Abu Dhabi tarafından ödenen, askeri ve iç güvenlik giderlerine bakıldığında 2002 yılı itibariyle cari harcamaların %23.53'ünü oluştururken, 2003 ve 2004 yıllarında askeri harcamalardaki artış devam ederek sırasıyla %25.85 ve %29.58 olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2005 yılından itibaren ise Abu-Dhabi federal hizmetlerinin cari harcamalar içindeki payı azalmış ve 2006 yılında %25.32 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 13: Birleşik Arap Emirlikleri'nin Konsolide Hükümet Finansmanı (2000-2006)

Milyon Birleşik Arap Emirlikleri Dirhemi (aksi belirtilmedikçe)					Tahmini	Projeksiyon
	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Toplam Gelir	78.440	66,086	84,079	110,574	163,955	216.093
Hidrokarbonlar 1/	51,648	40,926	56,898	73,322	111,277	149.760
Hidrokarbon Olmayanlar	26.792	25,160	27.181	37,252	52,678	66.332
Toplam Harcama ve Bağışlar	95,558	86,616	91,563	93,384	107,182	121.259
Cari Harcama	76.732	72,426	74,255	79,536	88,147	92.638
Maaş ve Ücretler 4/5/	14.383	15,131	15,764	15,892	15,654	16.578
Mal ve Hizmetler 5/	22,491	23,745	26,519	27,172	30,537	37.145
Abu Dhabi Federal Hizmetleri 6/	19.082	17,045	19,198	23,533	22,431	23,458
Sübvansiyonlar ve Transferler	20.128	16,108	11,372	12,346	18,981	14.445
Diğer	648	397	1,402	593	544	1.011
Gelişim Harcamaları	13.358	12,470	16,028	15,515	13,509	24,232
Borçlar ve Özsermaye (NET)	4.507	760	16	-2,308	4,499	3.280
Yabancı Bağışlar 7/	961	960	1,264	641	1,027	1.109
	-					
Bütün Denge (Birleşik)	17.118	-20.530	-7,484	17,19	56,773	94.834
GSMH'nin yüzdesi (%)	-6.7	-7,5	-2,3	4,5	11,9	14.8
Toplam Gelir/Hidrokarbonlar %	65.84	61.92	67.67	66.31	67.87	69.30
Cari Harcama/Abu Dhabi Federal Hizmetleri %	24.86	23.53	25.85	29.58	25.44	25.32

Kaynak: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2006/cr06256.pdf>, derlenmiştir.

Petrol ve gaz şirketlerindeki vergileri ve telif haklarını içerir.. 4) Mal ve hizmetlerin içinde olan askeri maaş ve ücretler dışındadır. 5) Su ve elektrik harcamaları % 25'i maaş ve ücretlere %75'i de mal ve hizmetlere paylaştırıldı. 6) Çoğunlukla askeri ve iç güvenlik giderleri Abu Dhabi tarafından ödendi, ancak federal hesaplarda değildir. 7) Hükümetler arası bağışlar konsolide hesapların dışında kazanıldı.

4.5 İran'ın Kamu Gelir ve Harcamaları

İran'ın, petrol ve gaz ihracatından elde ettiği gelirin kamu gelirleri içindeki payı aşağıdaki **Tablo 14**'de gösterilmiştir. Tabloya göre, 2004/2005 yılı hariç, diğer yıllar da artış gerçekleşmiştir. 2006/07 projeksiyonlarına göre de bu oran % 65.01 olmuştur. Kamu harcamalarına bakıldığında, maaş ve ücretlerin kamu harcamaları içerisindeki payının yıllar itibariyle dalgalı bir seyir izlemiş, 2006/07 yılında ise % 16,7'e ulaşmıştır. Sübvansiyonların payı, 2005/06 yılı hariç artış göstermekle beraber, kamu bütçesi içerisindeki payının en fazla olduğu dönem ise 2006/07 senesi olarak görülmektedir. (İran'ın kendi stratejik anlayışı gereği savunma harcamaları verileri tam net olarak yorumlanamamaktadır).

Tablo 14: İran İslam Cumhuriyeti Merkezi Hükümet İşlemleri 2001/02-2006/07 1/

Milyar Riyal				Bütçe	Projek- siyon 2	Projek- siyon 3
	2001/0 2	2003/04	2004/05	2005/06	2005/06	2006/07
Gelir	180.979	305.541	428.872	323.168	570.087	661.003
Petrol ve Gaz İhracatında Gelir	103.138	184.387	264.632	152.423	376.277	429.762
Vergi ve Vergi Dışı Gelir	77.841	121.154	164.240	170.745	193.810	231.241
Toplam Gelir/Petrol ve Gaz İhracatından Gelir %	56.98	60.35	53.39	57.38	66.00	65.01
Harcama ve Net Borç Verme	170.185	306.772	433.670	419.851	496.367	612.879
Ücretler ve Maaşlar	44.000	65.725	76.300	74.200	87.745	100.907
Sübvansiyonlar	11.784	45.123	73.403	56.943	101.370	125.351
Mal ve Hizmetler	...	24.761	43.140	25.300	25.300	29.348
Bağışlar	...	7.048	8.400	11.100	11.100	12.876
Sosyal Faydalar	...	31.770	38.800	36.600	62.055	71.984
Diğer Harcamalar	114.401	132.345	193.627	215.708	208.797	272.413
Bütün Denge Açık(-)	-10.795	1.231	4.798	96.683	73.720	48.124
Petrol Dışı Bütün Denge Açık (-)	92.343	185.618	269.430	249.105	302.558	381.638
Toplam Harcamalar/Maaş ve Ücretler %	25.85	21.42	17.59	17.67	17.67	16.46
Toplam Harcamalar/Sübvansiyonlar %	6.92	14.70	16.92	13.56	20.42	20.45

Kaynak: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2004/cr04306.pdf> derlenmiştir. 1) Mali yıl 20 Martta sona erer 2) Personel projeksiyonları güncel politikaları yansıtır. 3)

2005/2006 ve 2006/2007 yıllarındaki kâr transferlerini ve İran Ulusal Petrol şirketinden yaklaşık 5 milyar dolarlık bir geliri içerir.

4.6 Irak'ın Kamu Gelir ve Harcamaları

Irak'ın kamu gelir ve harcamaları Körfez Savaşından bu yana tam olarak söylenmesi mümkün değildir. Bundan savaşın etkisi bulunmaktadır. Elde edilen verilere göre gelirin %90'nından fazlasının petrol gelirlerinin oluşturduğu aşağıdaki **Tablo 15**'de görülmektedir. Petrol geliri, 2004 yılında 19,3 trilyon yeni Irak Dinarı olurken (12.8 milyar US\$), 2005 yılında 28.8 trilyon yeni Irak dinarına (19.2 milyar US\$), 2006 yılında ise yaklaşık olarak 30 trilyon yeni Irak dinarına yükselmiştir (19.8 milyar US\$). Toplam kamu harcamalarındaki artış ise, 2005 yılında 28.8 trilyon yeni Irak dinarı (19.2 milyar US\$), 2006 yılında ise 29.6 trilyon yeni Irak dinarı olarak gerçekleşmiştir. (19.7 milyar US\$) Toplam Harcamalar içerisinde yeni Irak ordusunun payı 2004 yılında %1.72 olurken, 2005 ve 2006 yılında bu oran artarak %3,7'e ulaşmıştır. Sağlık harcamalarının 2005 yılında toplam harcamalar içindeki payı %6.06'a düşmüş, 2006 yılında tekrar yükselişe geçerek %6.55 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 15: 2004 Yılından 2006 Yılına Irak'ta Bütçe Toplamları

Trilyon Yeni Irak Dinarı	2004	2005	2006
Gelirler			
Petrol Gelirleri	18,000.0	27,750.0	28,950.0
Diğer Gelirler	1258.8	1025.0	695.1
Toplam Gelir	19,258.8	28,775.0	29,645.1
Toplam Gelir/Petrol Geliri %	93.46	95.56	97.65
Harcama (İşletme+Sermaye Projeleri)	20.145.1	28.757.7	29.617.8
Eğitim	815.9	836.2	836.2
Sağlık	1.420.5	1.742.9	1.940.5
Yeni Irak Ordusu	34.8	109.8	109.8
Diğer Harcamalar	17.873.9	26.903	26.731.3
Bütçe Açığı	-886.3	19.3	27.3
Toplam Harcama/Yeni Irak ordusu %	Oca.72	3.70	3.70
Toplam Harcama/Eğitim %	4.05	2.90	2.90
Toplam Harcama/ Sağlık %	7.05	6.06	6.55

Kaynak: <http://www.iraqcoalition.org/budget/NIDmergedfinal-11Oct.pdf>, sitesinden derlenmiştir.

5.Sonuç

Ortadoğu Bölgesi, dünyanın ihtiyaç duyduğu petrol ve doğalgaza hâkim konumda bulunmaktadır. Petrol açısından bölgenin en büyük üreticisi konumunda olan Suudi Arabistan aynı zamanda en fazla ihracat yapan ülkedir. Suudi Arabistan'ı petrol üretiminde

sırasıyla İnan ve Kuveyt izlemektedir. Irak'ın ise rezervleri Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Kuveyt' e göre daha fazla olmasına karşın savaş öncesi uygulanan ambargolar nedeniyle yeterli üretimi gerçekleştirememiş ve petrol geliri azalmıştır. Ortadoğu bölgesi Rusya'dan sonra doğalgaz rezervlerinin en fazla olduğu bölgedir. Özellikle İnan ve Katar bu rezervler bakımından başı çekmektedir. Ancak her iki ülkenin enerji üretim alanlarını petrolün yanı sıra doğalgaza dayandırmaları arz yetersizliğine neden olabilmektedir. Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin enerji kaynaklarına olan talebinin büyük bir çoğunluğu Ortadoğu bölgesinden karşılanmaktadır. Dolayısıyla iki önemli fosil yakıt olan petrol ve doğalgazın dünya piyasalarına aktarılmasında bu bölgenin özellikle Basra Körfezi'nin stratejik önemi bulunmaktadır. Bu kaynakların kesintisiz ve güvenli bir şekilde aktarılması için enerji talebinde bulunan büyük oyuncular özellikle güce dayalı olarak Basra Körfezi ile çeşitli politikalar geliştirmektedirler. Yapılan projeksiyonlara göre bugün olduğu gibi 2030'lu yıllarda da enerji talebinin büyük bir kısmının petrol ve doğalgaz karşılanacağı tahmin edilmektedir. Bu durum ise bölge üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen ABD ve diğer sanayilerini geliştirmek için enerji talep eden ülkeler arasında çatışmaların yoğunlaşmasına neden olacaktır. Bölgenin stratejik konumundan dolayı büyük güçler Ortadoğu ülkelerini kendi kontrolleri altında tutmaya çalışmakta ve kendisi için önemli gördüğü alanlarda o ülke adına müdahale edebilmektedir. İnan- Irak savaşı, Birinci ve İkinci Körfez Savaşları aslında hep bu geliştirilen politikalarının bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Seçilen Suudi Arabistan, İnan, Katar, Irak, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt gibi Ortadoğu ülkelerinin elde ettikleri petrol gelirlerini ağırlıklı olarak savunma harcamalarına ve sırasıyla eğitim, sağlık gibi harcamalara ayırdıkları görülmektedir.

Kaynakça

- CIA, Iran Factbook, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ir.html>
- CIA, Iraq Factbook, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/iz.html>
- CIA, Kuwait Factbook, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ku.html>
- CIA, Qatar Factbook, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/qa.html>
- CIA,SaudiaArabiaFactbook,<https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/sa.html>
- CIA, UAE Factbook, <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/ae.html>
- CLARK, William R., **Petrodolar Walfare, Oil, Iraq and The Future Of The Dolar**, New Society Publishers, Gabiola Island, Canada,2005
- Energy Information Administration, İnternational Energy Outlook 2006, EIA, Washington, June 2006
- http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2006/02/060215_energy_demand.shtml
- International Energy Agency, **World Energy Outlook 2005 MENA Insights**, OECD,Newyork, 2006
- International Energy Agency, **World Energy Outlook**, 2004,OECD, Paris, 2004
- International Energy Agency, **World Energy Outlook**, 2006, OECD, Paris, 2006
- OPECa, Annual Statistic Bulletin 2005, Austria, 2006
- OPEC, **How much oil does the world consume each day?**
<http://www.opec.org/library/FAQs/PetrolIndustry/q2.htm>
- OPEC, <http://www.opec.org/home/PowerPoint/Reserves/OPEC%20share.htm>
- OPECb, Is the world running out of oil?
<http://www.opec.org/library/FAQs/PetrolIndustry/q7.htm>
- OPEC,<http://www.opec.org/library/Annual%20Statistical%20Bulletin/interactive/FileZ/worldmapz.htm>
- Pamir, Necdet, **Enerji Politikalar ve Küresel Gelişmeler**, Stratejik Analiz, Cilt 6, sayı 68, Ankara, Aralık 2005
- Uslu, Kamil, **Avrupa Birliği'nde Enerji ve Politikalar**, Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F Dergisi, Yıl 2004, Cilt XIX, Sayı 1, İstanbul, 2004, s.155
- TÜBİTAK, **Vizyon 2023 Teknoloji Öngörü Projesi Enerji ve Doğal Kaynaklar Paneli Raporu**, Şubat 2004.

<http://www.sama.gov.sa/newreports/annual/en/section5/files/tab5-1.pdf>

<http://www.qcb.gov.qa/Bulletins/2006-Jun.pdf>

<http://www.iraqcoalition.org/budget/NIDmergedfinal-11Oct.pdf>

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2006/cr06256.pdf>

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2006/cr06133.pdf>

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2004/cr04306.pdf>